

KOMUNIKÁCIA

Komunikácia je určitý charakteristický prejav sociálnej spolupatričnosti jedincov. Špecifickosť komunikácie je daná funkciou a rolami, ktoré v nej komunikujúci zaujímajú, ako aj prostredím, v ktorom sa odohráva. Pedagogickú komunikáciu možno charakterizovať ako komunikáciu, ktorá sleduje pedagogické ciele.

Pedagogickú komunikáciu by sme mohli definovať ako profesionálnu komunikáciu učiteľa so žiakom na vyučovacej hodine i mimo nej. Túto komunikáciu chápeme ako základný prostriedok v procese výchovy a vzdelávania. Môže mať verbálny a aj neverbálny charakter. Riadi sa osobitými pravidlami, ktoré určujú právomoci jej účastníkov. Má svoje priestorové a časové roviny.

Komunikácia je najprirodzenejší prostriedok, ktorý sa používa na rozvoj osobnosti žiaka. Na jednej strane sú tí, ktorí riadia a ovplyvňujú priebeh komunikácie – učitelia, vychovávateľia, asistenti, rodičia, autori učebnice. Na druhej strane sú žiaci, študenti, poslucháči, ktorí prostredníctvom komunikácie rozvíjajú svoju osobnosť, získavajú poznatky, skúsenosti. Priebeh je pevne organizovaný podľa pravidiel, ktoré v triede určuje učiteľ. Má na to právo, pretože je voči žiakom funkčne a spoločensky nadradený a má viac skúseností. Veľmi dôležité je vymedzenie cieľa pedagogickej komunikácie. Gavora a kol. (1988) uvádzajú, že výchovno-vzdelávací cieľ tvorí súbor požiadaviek, aké vlastnosti má žiak dosiahnuť, pričom tento sa aktualizuje v procese komunikácie učiteľa so žiakom tak, že učiteľ transponuje výchovno-vzdelávacie ciele do sledu pedagogicko-komunikačných cieľov.

Funkcie pedagogickej komunikácie

Podľa Gavoru a kol. (1988) pedagogická komunikácia plní dve základné funkcie:

- funguje ako prostriedok realizácie výchovy a vzdelávania,
- sprostredkúva vzťahy medzi komunikujúcimi.

Pedagogická komunikácia ako multidimenzionálny jav

Samotná pedagogická komunikácia je veľmi komplexný jav a má niekoľko dimenzií. Gavora a kol. (1988) rozlišujú tri základné dimenzie:

- **obsahovú,**

- **procesuálnu,**
- **vzťahovú.**

Obsahovú rovinu tvoria pedagogické informácie, ktorými nie sú len poznatky dosiahnuté realizáciou výchovno-vzdelávacích cieľov, ale i postoje a motívy,

Procesuálna rovina zahŕňa komunikačné činnosti:

- verbálne,
- neverbálne.

Vzťahová rovina spočíva v sprostredkovaní vzťahov medzi komunikujúcimi.

Medziľudské vzťahy sa vytvárajú, aktivizujú, upevňujú a menia práve prostredníctvom komunikácie. Vzťahová rovina vzniká už na začiatku komunikácie pri výbere partnera (partnerov), kde sa prejavuje afektívna stránka osobnosti komunikujúceho. Ten si volí partnera, ktorého potrebuje, má oňho záujem.

V prípade vzťahov na školách máme niekoľko rozličných možností:

- učiteľ – žiak,
- učiteľ – skupina žiakov,
- učiteľ – trieda,
- žiak – žiak,
- žiak – skupina žiakov,
- žiak – trieda,
- skupina žiakov – skupina žiakov,
- skupina žiakov – trieda.

Každý vzťah má svoje špecifiká. Napríklad vzťahy učiteľov a žiakov nie sú symetrické, pretože učiteľ je „nadradený“ žiakom. Tu komunikácia prebieha často podľa uváženia učiteľa. Iný druh vzťahov je medzi žiakmi navzájom. Aj keď sa v triede nájde niekoľko jednotlivcov, ktorí môžu mať vyšší status, napríklad vzhľadom vyššiu mieru socializácie alebo kvalitnejšie sociálne zázemie, tieto typy komunikácií sú viac-menej symetrické.

Z tohto delenia komunikácie podľa typov komunikujúcich a podľa spôsobu komunikácie môžeme stanoviť nasledujúce pojmy:

Komunikátor je osoba, ktorá informáciu vysiela. Pri komunikácii je tiež potrebný **komunikant**, osoba, ktorej je informácia určená, ten, kto ju prijíma. **Komunikát** (komuniké) je rečová správa, prejav, súbor znakov, informácia a **komunikačný kanál** je spôsob prenosu informácie. Komunikačný kanál môže byť verbálny aj neverbálny.

Pre úspešnú komunikáciu je potrebné, aby boli splnené niektoré kvalitatívne požiadavky účastníkov ale aj spôsobu a povahy komunikácie. Nedodržaním niektorých zásad komunikácie môže dôjsť k skresleniu informácie. Príčiny vzniku chýb môžeme zaradiť do niektorej z nasledovných oblastí:

1. chyba u komunikátora – hovorí potichu, zle artikuluje, hovorí rýchlo, príliš zložito;
2. chyba u komunikanta – poruchy zmyslov, nepozornosť, únava, napätie, úzkosť, jazyková bariéra;
3. chyba v komunikačnom kanáli – hluk prostredia, skreslený prenos, zlá akustika;
4. chyba v samotnom komunikáte – nejasné informácie, príliš náročné až nezrozumiteľné vzhľadom na vek, vedomosti a schopnosti komunikanta.

V školskej praxi existujú dva extrémne porúch príjmu informácií. Týchto chýb sa často dopúšťa učiteľ, pretože on je určujúci prvok v komunikačnom vzťahu učiteľ – žiak. Prvý prípad nastáva keď schopnosť príjemcu prijímať informácie je menšia ako informačný tok. Dochádza k strate informácií až k únave a rezignácii. Druhý prípad je, keď schopnosti príjemcu sú oveľa širšie ako informačný tok – napr. učiteľ sprostredkúva informácie už známe, nedôležité, hovorí pomaly, monotónne. To takisto vedie k nezájmu a nude žiaka.

Základnou jednotkou komunikácie je spojenie, ktoré pozostáva z vyslania informácie od komunikátora a jeho prijatia komunikantom. Základnou podmienkou komunikácie je, že ľudia majú spoločnú skúsenosť, ktorá dáva informácii či správe zmysel. Podľa Křivohlavého (1988) je dôležité:

- kto hovorí a či hovorí za seba alebo za skupinu;
- čo hovorí, aké slová vyberá, čo chce a čo nechce povedať, čo hovorí nové;
- kde hovorí, čo sa pri tom odohráva, situačne aj dejovo;

- ako hovorí, či zrozumiteľne, ako mu záleží na tom, aby mu bolo rozumieť, ako sa pri tom tvári, čo pri tom robí;
- prečo hovorí, aké má dôvody, čo ho k tomu vedie, čo tým chce dosiahnuť,
- aký je účinok toho, čo hovorí, s akou odozvou sa stretáva, čo oznámil.

Aby komunikácia splnila očakávania a priniesla výsledky, je nutné stanoviť si cieľ, ktorý musí byť jasný. Učiteľ musí vedieť, čo chce u žiaka vyvolať. Stále musí sledovať reakcie žiaka. Preto je dôležité, aby učiteľ žiakov poznal čo najlepšie, aby si mohol vytvoriť obraz o ich osobnosti a správaní. Efektívna komunikácia musí navodiť a aj udržať pozornosť. Preto má veľký význam, aby si učiteľ uvedomoval, kto s kým komunikuje, kto je iniciátorom a ktorým smerom komunikácia prebieha.

Najčastejšia je obojsmerná komunikácia medzi učiteľom a jedným žiakom (42% výskytu) – dialóg. Ďalšou je jednosmerná komunikácia učiteľa k triede (30% výskytu) – napr. výklad nového učiva. Treťou je jednosmerná komunikácia učiteľa k žiakovi ako k jednotlivcovi (10% výskytu) – napr. pokyny, na ktoré žiak slovami neodpovedá (Samuhelová, 1989).

Každý z týchto smerov komunikácie má svoje výhody, nevýhody, obmedzenia. Učiteľ by ich mal striedať, kombinovať a využívať podľa cieľa vyučovacej hodiny. Nesmie ale zabúdať, že pracuje s celou triedou ako s malou sociálnou skupinou. Dokonca aj keď sa zameria na jediného žiaka v triede. Ak by totiž s tým žiakom komunikoval pridlho, ostatní žiaci v triede by to brali ako signál, že si ich nevšima a potom by upriamili svoju pozornosť na svojich spolužiakov – začali by sa v triede baviť.

V priebehu komunikácie je potrebné dodržiavať niektoré pravidlá. Správanie sa v triede je podchytené určitými pravidlami, na ktorých sa žiaci a učitelia vopred dohodli. Tieto pravidlá sú stanovené školou, spoločnosťou, morálnymi kódexmi a podobne. Veľká časť žiakov sa správaním dokáže začleniť do tejto schémy hoci existujú určité jemné odchýlky, ku ktorým musí učiteľ pristupovať osobitne.

Problémom týchto pravidiel býva, že je ich veľa, ťažko sa pamätajú. Mnohé sú všeobecné a nezodpovedajú niektorým osobitným požiadavkám. Na druhej strane, ak tieto pravidlá vznikajú počas praxe, sú síce komplexnejšie, ale ich vznik je podmienený mnohými faktormi a najmä časom a schopnosťami učiteľa zachytiť drobné, takmer nepostrehnuteľné prejavy žiakov. Záleží na osobnosti učiteľa a jeho autorite, na jeho nárokoch a požiadavkách, ktoré na žiakov má, ale i na žiakoch samotných. Navzájom predurčujú, aké pravidlá budú zavedené.

Tradičné formy vyučovania sa vyznačujú dominanciou učiteľa a jeho autokratickosťou. Tento typ pravidiel žiaka silne obmedzuje, znižuje jeho aktivitu a samostatnosť. To síce vedie k disciplinovanosti a pokoji v triede, ale aj k pasivite žiaka.

Naopak liberálne komunikačné pravidlá síce zachovávajú dominanciu učiteľa, ale sú voči žiakom viac znášavé a tolerantné. Umožňujú voľnejšiu aktivitu, podporujú iniciatívu žiakov, podporujú rozvoj kreativity, ale kladú veľkú časť zodpovednosti na žiakov samých. Žiak môže odpovedať aj posediačky, nemusí vstávať, môže odbočiť od témy (otázky) za predpokladu, že je jeho príspevok hodnotný. Alebo žiak môže učiteľovi a triede klást' otázky, alebo môže voliť tému učiva, a to na základe dohody s učiteľom alebo diskusie s ním. Súčasný trend premeny školstva a modernizačné procesy presadzujú skôr liberálne komunikačné pravidlá.

Vyvážená forma komunikácie by mala mať nasledujúce pravidlá:

- účelnosť – komunikovať by sme mali s pozorným poslucháčom a netrestať tých nepozorných vyvolávaním;
- pripustiť, že môže dôjsť k nedorozumeniu so žiakmi;
- využívať humor v primeranej forme;
- nesmie viesť k ponižovaniu či zosmiešňovaniu.

Na druhej strane existuje niekoľko faktorov, ktoré významne ovplyvňujú obsah a spôsoby komunikácie, predovšetkým:

- konkrétne učivo a jeho obsah,
- predošlé vedomosti a vzdelanostná úroveň žiakov,
- osobnosť učiteľa,
- očakávania učiteľa voči žiakom,
- vzťahy medzi učiteľom a žiakmi,
- aktivita žiakov,
- prijaté pravidlá komunikácie,
- použité metódy, prostriedky a formy vyučovania.

Tieto faktory výraznou mierou ovplyvňujú komunikáciu učiteľa so žiakom. Určite by ste vedeli nájsť niekoľko príkladov na spomínané faktory.

Úloha: uveďte niekoľko konkrétnych príkladov vplyvu faktorov na spôsob komunikácie.